

Лекція 8. Собівартість продукції

Мета лекції: усвідомлення принципів визначення витрат підприємства, усвідомлення принципів визначення собівартості продукції, усвідомлення принципів визначення кошторису витрат на виробництво.

План

1. Сутність та класифікація витрат підприємства.
2. Собівартість продукції.
3. Кошторис витрат на виробництво. Калькулювання собівартості продукції.

1. Витрати – вартісний вираз ресурсів, що витрачаються з певною метою. Розрізняють витрати операційної, інвестиційної, фінансової та іншої діяльності.

Собівартість є узагальнюючим якісним показником роботи підприємства. У цьому показнику відбиваються всі сторони його роботи: рівень технології, організація і продуктивність праці, ефективність використання виробничих потужностей, матеріальних та енергетичних ресурсів.

Собівартість продукції – це виражені в грошовій формі сукупні витрати на підготовку та випуск продукції (робіт, послуг).

I. За ступенем однорідності витрат:

- одноелементні (прості) – витрати, які мають єдиний економічний зміст (сировина і матеріали, заробітна плата тощо);
- комплексні – різнорідні за своїм складом і охоплюють декілька елементів витрат, їх ще називають непрямими (загальновиробничі та адміністративні витрати, втрати від браку)

2. За мірою усереднення витрат:

- повні витрати – витрати в розрахунку на весь обсяг продукції;
- питомі витрати – витрати на одиницю продукції, які визначаються шляхом поділу величини повних витрат на кількість одиниць продукції; це сума змінних та постійних витрат на одиницю продукції.

3. За способом віднесення на окремі види продукції:

- прямі (безпосередньо пов'язані з виготовленням даного виду продукції і можуть бути прямо розподілені на її одиницю);
- непрямі (пов'язані з виготовленням різних виробів і не можуть прямо відноситись на той чи інший вид продукції; до них належить заробітна плата управлінського й обслуговуючого персоналу, утримання й експлуатація основних фондів тощо).

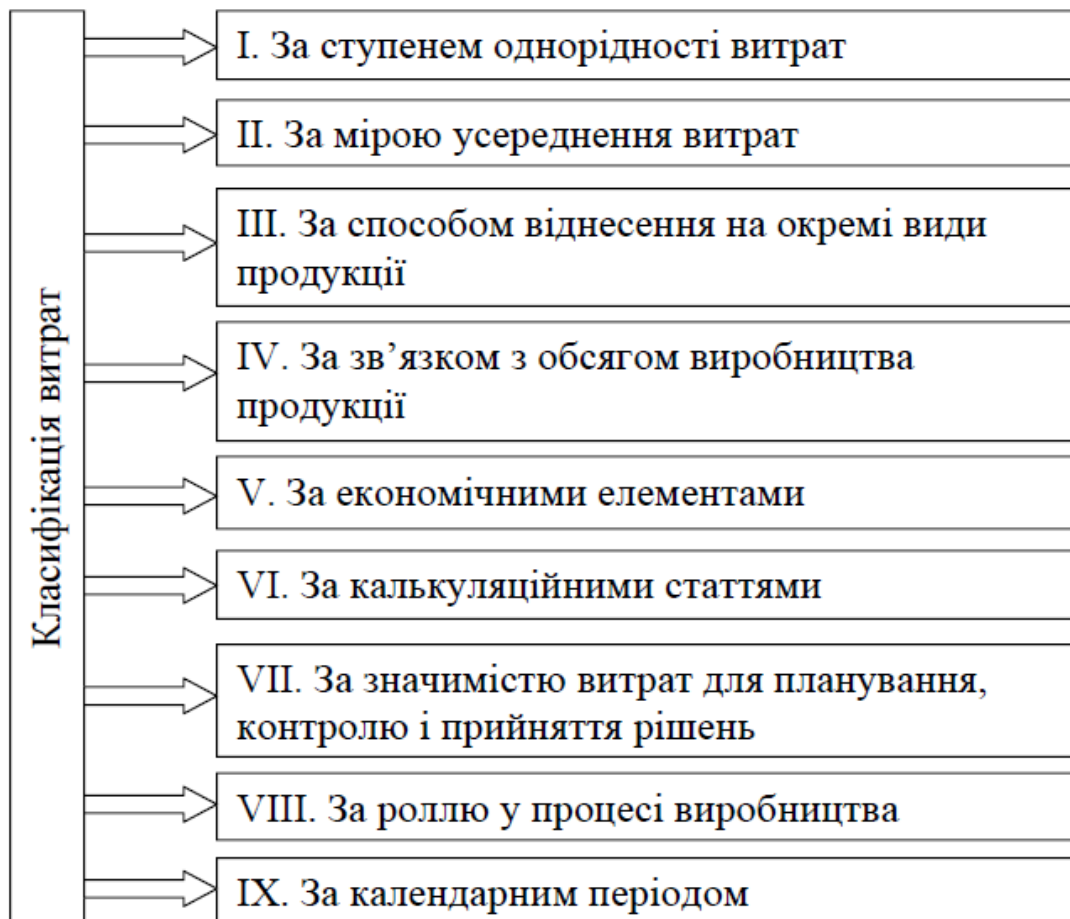

Рис. 8.1 Класифікація витрат по елементах

4. За зв'язком з обсягом виробництва продукції:

- постійні – витрати, які залишаються незмінними при зміні обсягів виробництва (орендна плата, зарплата управлінського персоналу);
- умовно постійні, які неістотно змінюються при зміні обсягу виробництва;
- змінні – витрати, що змінюються при зміні обсягу виробництва продукції;
- умовно змінні.

5. За економічними елементами:

- матеріальні затрати
- витрати на оплату праці
- відрахування на соціальні заходи
- амортизація
- інші операційні витрати.

6. За калькуляційними статтями:

- сировина і матеріали (за мінусом зворотних відходів)
- паливо й енергія на технологічні цілі
- заробітна плата виробничих робітників (основна і додаткова)

- відрахування на соціальні заходи виробничих
- загальновиробничі витрати
- адміністративні витрати
- витрати на підготовку й освоєння виробництва
- витрати на збут (невиробничі витрати).

Залежно від часу розрахунку розрізняють:

– **планову собівартість**, яку визначають перед початком планового періоду на основі прогресивних норм витрат ресурсів і цін на ресурси, що були на момент складання плану;

– **фактичну собівартість** – фактичні витрати на виробництво продукції за даними бухгалтерського обліку;

– **нормативну собівартість** – витрати на виробництво і реалізацію продукції, розраховані на основі поточних норм витрат ресурсів;

– **кошторисну собівартість** – витрати на окремий виріб або замовлення, що виконується в разовому порядку.

Залежно від обсягу витрат, що входять до собівартості, розрізняють:

– **технологічну собівартість** – витрати, пов'язані з технологічним процесом виготовлення продукції;

– **цехову собівартість** – витрати цехів на виготовлення продукції;

– **виробничу собівартість** – витрати підприємства, пов'язані з процесом виробництва продукції.

2. Калькулювання – розрахунок обсягу витрат у вартісному вираженні, які припадають на калькуляційну одиницю. Калькуляція використовується в основному для розрахунку собівартості одиниці продукції і подальшого визначення її базової ціни.

Калькуляційна одиниця – натуральний вираз одиниці продукції, що підлягає калькулюванню. Вона має відповідати одиниці вимірювання, прийнятій у стандартах або технічних умовах на відповідний вид продукції у натуральному виразі. Калькуляційна одиниця:

– водопостачання – 1 м³ корисно відпущеної (реалізованої) споживачам води; – водовідведення – 1 м³ відведених (очищених) стічних вод. Статті витрат – групи витрат, які відрізняються між собою за функціональним призначенням у виробничому процесі та місцем виникнення (рис. 6.10). Наведені статті на рис. 6.10 мають свій склад:

1. Сировина і матеріали – витрати на сировину, основні і допоміжні матеріали, покупні вироби і напівфабрикати, а також транспортно-заготівельні витрати; вартість зворотних відходів віднімається за ціною їх можливого використання чи реалізації.

2. Паливо і енергія на технологічні цілі – витрати на паливо, електроенергію, пару та ін., які безпосередньо використовуються

3. Заробітна плата виробничих робітників – витрати на оплату праці робітників, безпосередньо зайнятих виготовленням продукції (основна заробітна плата); витрати на оплату відпусток, часу виконання державних

обов'язків, доплати за виконання додаткових функцій та ін. (додаткова заробітна плата).

4. Відрахування на соціальні заходи виробничих робітників – відрахування на обов'язкове соціальне страхування, пенсійне страхування (встановлюються у відсотках від основної і додаткової заробітної плати).

5. Загальновиробничі витрати – виробничі накладні витрати на організацію виробництва й управління цехами, дільницями, відділеннями, бригадами та іншими підрозділами основного і допоміжного виробництва, а також витрати на утримання та експлуатацію машин і устаткування. (розраховується шляхом складання кошторису цих витрат на певний період і розподілу їх на одиницю продукції пропорційно основній заробітній платі виробничих робітників).

6. Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства (витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, витрати на їх службові відрядження, витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського призначення (оренда, амортизація, ремонт, комунальні послуги), охорона, юридичні, аудиторські, транспортні послуги, поштово-телеграфні, канцелярські витрати та ін.) (розраховуються згідно із встановленими нормами, тарифами і цінами).

7. Підготовка та освоєння виробництва – витрати на освоєння нових підприємств, цехів; підготовку та освоєння нової продукції; підготовчі роботи в видобувній промисловості (списуються на продукцію рівними частками за встановлений період їх відшкодування).

8. Інші виробничі витрати – витрати у зв'язку зі сплатою процентів за короткострокові позики банків, оплатою робіт із сертифікації та інші витрати, які включаються у собівартість продукції, але не віднесені до перерахованих раніше статей

9. Витрати на збут – витрати на пакувальні матеріали, транспортування продукції, товарів за умовами договору, на маркетинг та рекламу, на оплату праці і комісійні продавцям, торговим агентам, працівникам відділу збуту, амортизація, ремонт та утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, що використовуються для забезпечення збуту продукції, товарів, робіт і послуг

Розрахунок собівартості продукції має важливе значення для пошуку резервів зменшення витрат підприємства.

Кошторис витрат – це групування витрат на виробництво продукції за однорідними економічними елементами.

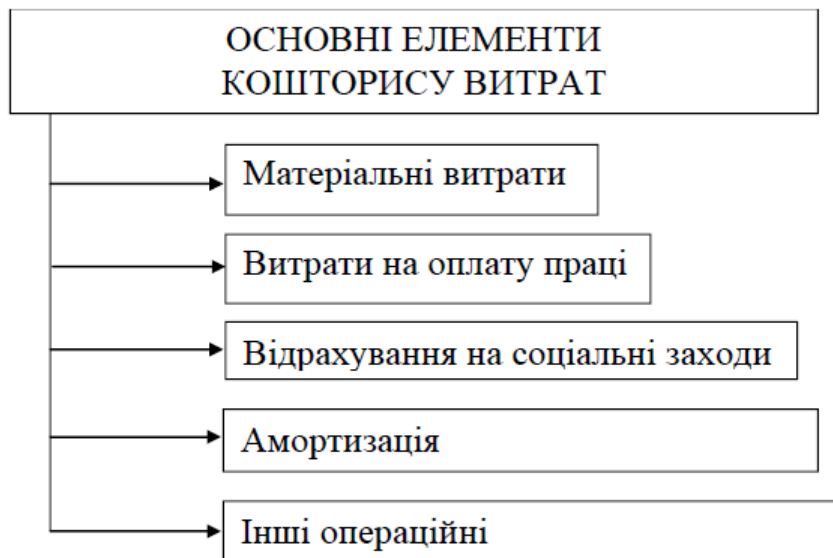

Рис. 8.2 Основні елементи кошторису витрат

Ліцензіат – суб’єкт господарювання, який має ліцензію на провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та/або водовідведення.

3. На підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства експлуатаційні витрати групують за такими типовими статтями:

1. Сировина і матеріали.
2. Паливо для технологічних цілей.
3. Електроенергія для використання в технологічному процесі.
4. Покупні ресурси (покупна вода).
5. Роботи і послуги виробничого характеру сторонніх організацій і підприємств.
6. Зворотні відходи (обчислюються).
7. Витрати на оплату праці.
8. Витрати на соціальні потреби.
9. Витрати, пов’язані з підготуванням і освоєнням нових виробничих потужностей.
10. Витрати, пов’язані з експлуатацією машин і устаткування (амортизація).
11. Інші витрати.

Рис. 8.3 Експлуатаційні витрати та собівартість водопостачання та/або водовідведення

1. Виробнича собівартість:

- 1) *прямі матеріальні витрати;*
- 2) *прямі витрати на оплату праці;*
- 3) *інші прямі витрати;*
- 4) *змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.*

- + 2. Адміністративні витрати
- + 3. Витрати на збут
- + 4. Інші операційні витрати
- + 5. Фінансові витрати

 =
 Повна собівартість
 централізованого
 водопостачання та/або
 водовідведення

Рис. 8.4 Повна собівартість централізованого водопостачання та/або водовідведення (згідно Постанови НКРЕКП № 302 від 10.03.2016)

- 1) *прямі матеріальні витрати:*
 – витрати, пов'язані з використанням електроенергії для технологічних потреб;

– витрати на придбання води в інших суб'єктів господарювання та/або очищення власних стічних вод іншими суб'єктами господарювання;

– витрати на придбання реагентів для очищення і знезараження питної води та стічних вод;

– інші прямі матеріальні витрати, пов'язані з використанням сировини, основних і допоміжних матеріалів, запасних частин, придбаних комплектувальних виробів, напівфабрикатів та інших матеріальних ресурсів;

2) *прямі витрати на оплату праці* (заробітна плата та інші виплати працівникам, безпосередньо залученим до технологічного процесу централізованого водопостачання та/або водовідведення) відповідно до Закону України «Про оплату праці»:

– основна заробітна плата виробничого персоналу;

– додаткова заробітна плата за працю понад установлені норми, трудові досягнення, особливі умови праці у вигляді доплат і надбавок до тарифних ставок і окладів, премій;

– інші заохочувальні та компенсаційні виплати виробничому персоналу;

3) *інші прямі витрати*:

– внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для виробничого персоналу;

– амортизація необоротних активів виробничого призначення;

– інші прямі витрати виробничої собівартості, до складу яких включаються всі необхідні виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат;

4) *змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати*:

– витрати на управління виробництвом та обслуговування виробничого процесу (оплата праці, відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, оплата службових відряджень);

– амортизація необоротних активів загальновиробничого призначення;

– витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського призначення (матеріали, технічний огляд, технічне обслуговування, поточний ремонт, оренда, страхування майна, опалення, освітлення, пожежна і сторожова охорона, дезінфекція, дератизація, вивезення сміття);

– витрати на удосконалення технології та організації виробництва;

– витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю централізованого водопостачання та/або водовідведення, підготовку і перепідготовку кадрів, використання малоцінних і швидкозношуваних предметів; – витрати на охорону праці, дотримання вимог техніки безпеки та охорону навколишнього природного середовища;

– утримання санітарних зон;

– витрати на оплату послуг спеціалізованих підприємств з проведення планових перевірок стану обладнання, виконання регламентних робіт,

зокрема, ремонтно-налагоджувальних та інших, передбачених проектно-технічною документацією, освоєння нових потужностей, необхідних для забезпечення централізованого водопостачання та/або водовідведення;

- витрати, пов'язані зі сплатою податків, зборів та інших передбачених законодавством обов'язкових платежів;

- інші витрати загальнопромислового призначення.

2. До складу **адміністративних витрат** включаються загальногосподарські витрати, пов'язані з обслуговуванням та управлінням суб'єктом господарювання:

- витрати на оплату праці апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;

- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;

- інші витрати на утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу (витрати на службові відрядження, підготовку і перепідготовку кадрів, використання малоцінних і швидкозношуваних предметів, придбання канцелярських товарів, періодичних професійних видань, охорону праці);

- амортизація необоротних активів загальногосподарського призначення;

- витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського використання (ремонт, оренда, страхування майна, опалення, освітлення, охорона);

- витрати на оплату професійних послуг;

- витрати на оплату послуг зв'язку;

- витрати на оплату розрахунково-касового обслуговування та інших послуг банків;

- витрати, пов'язані зі сплатою податків, зборів та інших передбачених законодавством обов'язкових платежів (крім податків, зборів та обов'язкових платежів, що включаються до виробничої собівартості);

- витрати на розв'язання спорів у судах;

- витрати на придбання паливно-мастильних матеріалів для потреб апарату управління підприємством та іншого персоналу, залученого до обслуговування адміністративної інфраструктури.

3. До складу **витрат на збут** включаються витрати, безпосередньо пов'язані зі збутом послуг з централізованого водопостачання та/або водовідведення споживачам, а саме:

- витрати на оплату праці персоналу;

- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування персоналу;

- оплата службових відряджень, витрати на підготовку та перепідготовку персоналу;

- амортизація необоротних активів;

- витрати на утримання необоротних активів (зокрема оренда, страхування, ремонт, опалення, освітлення, охорона);
- витрати на оплату інформаційних послуг;
- витрати на оплату послуг банків та інших установ з приймання і перерахування коштів споживачів за послуги з централізованого водопостачання та/або водовідведення;
- витрати на канцелярські товари і виготовлення розрахункових документів про оплату послуг з централізованого водопостачання та/або водовідведення;
- витрати на періодичну повірку, обслуговування та ремонт (включаючи демонтаж, транспортування і монтаж) засобів обліку води, які є власністю ліцензіата;
- витрати на періодичну повірку, обслуговування та ремонт (у тому числі демонтаж, транспортування та монтаж) засобів обліку води (результати вимірювань яких використовуються для здійснення розрахунків за спожиту для побутових потреб воду), що є власністю фізичних осіб – мешканців приватного сектору, а також витрати на формування обмінного фонду засобів обліку води.

4. До складу **інших операційних витрат** включаються витрати діяльності з централізованого водопостачання та/або водовідведення, які не увійшли до складу виробничої собівартості, адміністративних витрат та витрат на збут.

До складу інших операційних витрат не можуть включатися:

- суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів; – витрати, пов'язані з утриманням об'єктів соціальної інфраструктури;
- суми визнаних штрафів, пені, неустойки;
- представницькі витрати;
- суми коштів або вартість товарів, що добровільно перераховуються (передаються) іншим юридичним та фізичним особам, у тому числі у вигляді фінансової або матеріальної допомоги, включаючи благодійну, спонсорську та шефську допомогу;
- суми нестач та втрат від пошкодження цінностей;
- вартість реалізованих виробничих запасів.

5. До **фінансових витрат** включаються витрати на сплату відсотків за користування отриманими запозиченнями (кредитами, позиками) та інші витрати, пов'язані із залученням запозичень (кредитів, позик), для провадження ліцензованої діяльності.

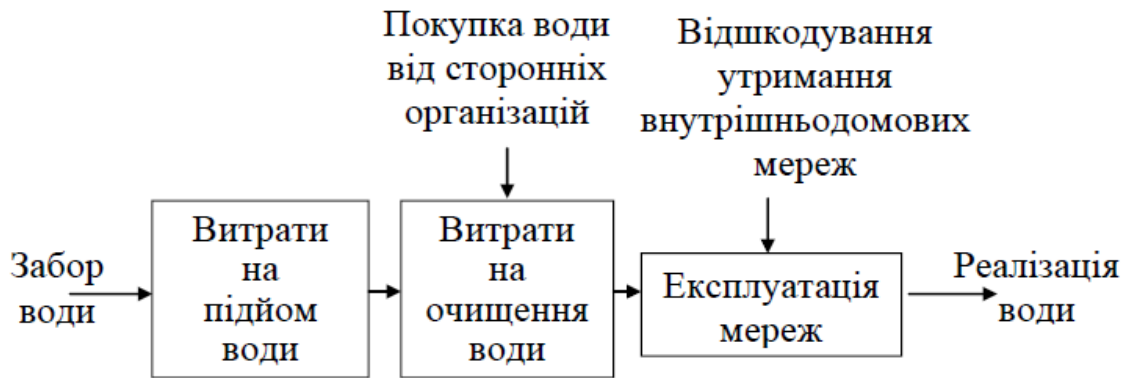

Рис. 8.5 Схема формування собівартості реалізації води за стадіям виробництва

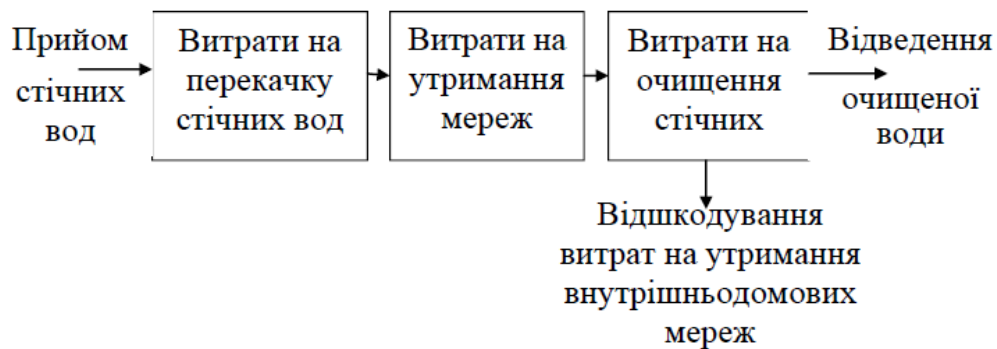

Рис. 8.6 Схема формування собівартості водовідведення стічних вод

Основна діяльність:

- водопроводу: підйом, очищення і подача води в мережу, утримання водогінної мережі, у т.ч. обслуговування і ремонт;
- каналізації: перекачування та всі види очищення стічної рідини, утримання каналізаційної мережі, у т.ч. обслуговування і ремонт.

Допоміжна діяльність: послуги складського господарства, ремонтних майстерень, автотранспортні послуги та ін. види діяльності, що обслуговують зазначені стадії виробничих процесів.

Запитання для самоперевірки

1. Визначте, що таке «витрати підприємства»?
2. Визначте, що таке «собівартість продукції»?
3. Назвіть, які існують види собівартості продукції?
4. Визначте, що таке «калькуляційна одиниця»?
5. Назвіть перелік статей калькуляції.
6. Назвіть основні елементи кошторису витрат.
7. Визначте, що таке «ліцензіат»?

Список використаної літератури

1. Агаджанов Г.К. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств : підручник. Харків : ХНАМГ, 2010, 392 с.

URL:

<https://eprints.kname.edu.ua/17439/1/%D0%90%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>.

2. Бандурка О.М., Ковальов Є.В., Садиков М.А., Маковоз О.С. Економіка підприємства : навчальний посібник Харків : ХНУВС. 2017. 192.

URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1178/Ekonomika%20pidpriemstva_navchalnyi%20posibnyk_OM%20Bandurka_YeV%20Kovalov_MASadykov_OS%20Makovoz_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Добровольська О.Г., Світлична В.Б. Організація та планування водопровідно-каналізаційного господарства: навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 200 с.

4. Димченко О. В Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : монографія. Харків : ХНАМГ, 2009. – 356 с.

URL : <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Dimchenko-O.V.-ZHITLOVO-KOMUNALNE-GOSPODARSTVO-V-REFORMATSIJNOMU-PROTSESI.pdf>.

5. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.

URL: <http://www.economics.in.ua/2017/08/2012-600.html>.

6. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Макроекономіка. Практикум : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 656 с.

URL: <http://www.economics.in.ua/2017/09/2010-656.html>.

7. Федулова С.О. Економіка підприємств водопостачання та водовідведення : навч. посіб. Дніпро : ДХТУ, 2017. 300 с.